Lausunto valtiovarainvaliokunnan kunta- ja terveysjaostolle koskien hallituksen esitystä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023

1. Tausta

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pyytää lausuntoa koskien hallituksen esitystä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023.

2. Lausunnon keskeiset kohdat

1. **Talouden haasteet hyvinvointialueen käynnistyessä:**
   Hyvinvointialueiden ensimmäisten vuosien talous tulee olemaan erittäin haastava. Valtion talousarviossa tulisi arvioida ja tunnistaa keinoja, miten turvataan hallittu siirtymä ja toiminnan käynnistyminen uusilla hyvinvointialueilla. Hyvinvointialueindeksi on matala inflaatiotasoon verrattuna. Muutoskustannusten korvausmekanismi ei kata tosiasiallisia kustannuksia erityisesti sirpalehyvinvointialueilla.

2. **Hoitajaliittojen palkkaharmonisaation kompensaatio:** Hoitajaliittojen palkkaratkaisu 3.10.2022 aikaistaa ja etupainottaa palkkaharmonisaatiota. Tiukka taloustilanne huomioiden tämä tulisi korvata hyvinvointialueille täysimääräisesti.

3. **Hyvinvointialueiden lisärahoitus:** Hyvinvointialueiden lisärahoitukseen varattua miljoonan euron talousarviomäärärahaa tulisi korottaa, jotta hyvinvointialueiden palvelujen järjestäminen voidaan turvata myös akuuteissa talouden haasteissa.

4. **Lainanottovaltuus:** Lainanottovaltuuden laskentamekanismissa tulisi huomioida nykyistä paremmin hyvinvointialueiden erityiskysymykset esimerkiksi mittaviin ja tarpeenmukaisiin rakennusinvestointeihin liittyen.

5. **Kansallinen hankerahoitus:** Esimerkiksi Suomen kestävän kasvun ohjelman rahoitusta tulisi voida joustavasti käyttää alueiden erityiskysymykset huomioiden peruspalveluiden kehittämiseen ja palvelujen saatavuuden parantamiseen hankebyrokratia minimoiden.

3. Lausunto

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue kiittää mahdollisuudesta antaa kirjallinen lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue nostaa esiin seuraavat huomiot.

3.1 Hyvinvointialueiden rahoitustilanne- ja näkymät

3.1.1 Talouden haasteet hyvinvointialueen käynnistyessä

Keskeiset nostot:
Hyvinvointialueiden ensimmäisten vuosien talous tulee olemaan erittäin haastava. Riittämätön siirtymä- ja käynnistymisvaiheen rahoitus ja siihen liittyvät rahoitusmekanismin haasteet on tärkeää tunnistaa ja pyrkiä löytämään niihin ratkaisuja.

Tulisi arvioida, miten turvataan hallittu siirtymä ja toiminnan käynnistyminen uusilla hyvinvointialueilla. Keinoja tähän voivat olla mm. hyvinvointialueindeksin ja muutoskustannuskertoimen korottaminen, palkkaharmonisaation kompensaatio sekä riittävä erillisrahoitus muun muassa ict-järjestelmiin.

Hyvinvointialueilla erityisesti ensimmäisten vuosien taloustilanne tulee olemaan erittäin haastava. Esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaalla arvio on, että ilman sopeutustoimia ensimmäisen toimintavuoden alijäämä on noin 80-120 miljoonaa euroa.

Tämä johtuu pääosin kolmesta tekijästä:

1. **Rahoituksen taso vuodelle 2023 ei tosiasiallisesti vastaa kuntien soten ja pelan siirtyviä kustannuksia vuodelta 2022.** Arvio on, että esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueella vaikutus rahoituksen alimitoitukseen on noin 15-20 miljoonaa euroa. Taustatekijöitä:

    a. Osa osassa kunnissa ei ole budjetoitu palkkojen korotuksia talousarvioon vuodelle 2022, joten ne eivät myöskään näy vuoden 2023 rahoituksessa.

    b. Kunnissa on merkittäviä sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä pelastustoimen palveluihin kohdentuvia kustannuseriä, jotka on budjetoitu konsernihallintoon (esim. talous-, hallinto- ja kiinteistöpalvelut, työterveyshuolto ja viestintä). Toiminnot ovat pääosin hyvinvointialueelle siirtyviä, mutta kustannukset eivät täysimääräisesti kirjaudu rahoituksen pohjana oleviin tietoihin.

c. Vuoden 2022 henkilöstömenoissa on arvioitu, että koronatyössä aiemmin toiminut henkilöstö siirtyy vaiheittain takaisin omaan perustyöhönsä. Kyseisen työn osuuteen on vuodelle 2021 saatu täysimääräinen koronakorvaus valtiolta.

d. Koronan hoito- ja palveluvelan kattamiseen ei ole pääsääntöisesti varattu kunnissa resurssia vuoden 2022 talousarvioon.

e. Merkittävät haasteet henkilöstön saatavuudessa ja täyttämättömät vakanssit pudottavat vuoden 2022 kustannustasoa epärealistisesti.

2. Vuonna 2023 kustannukset kohoavat rahoituksen muutosta selvästi voimakkaammin.

a. Inflaatiotaso on lähellä kahdeksaa prosenttia, mutta valtion talousarvioesityksessä hyvinvointialueiden rahoituksen indeksikorotus on tasolla 3,52 %. Esimerkiksi ostopalvelujen tuottajat ovat hintojen nousuun perustuen esittäneet huomattavia korotuksia vuodelle 2023.

b. Valtion talousarviossa vuodelle 2023 on määräraha 0,2 %yksikön korotukseen palkkaharmonisaatioon ja muihin muutoskustannuksiin. Varaus on täysin riittämätön hyvinvointialueiden näkökulmasta. Esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaalla 0,2 %yksikön korotus vastaan noin 3,3 miljoonaa euroa, kun esimerkiksi pelkän palkkaharmonisaation vuotuisiksi kustannuksiksi on arvioitu noin 15-20 miljoonaa. Hoitajaliittojen palkkaratkaisu 3.10.2022 korottaa Pohjois-Pohjanmaan henkilökuluja arviolta 15 miljoonaa euroa vuodelle 2023. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue nostaa esiin myös sen, että hyvinvointialueiden ict-muutoskustannuksiin ehdotetaan kohdennettavan kansallisella tasolla vain 4,2 miljoonaa euroa vuodelle 2023.

    i. Hoitajaliittojen palkkaratkaisu 3.10.2022 korottaa Pohjois-Pohjanmaan henkilökuluja arviolta 15 miljoonaa euroa vuodelle 2023 aikaistamalla ja etupainottamalla palkkaharmonisaatiota. Kireä taloustilanne huomioi tämä tulisi korvata täysimääräisesti hyvinvointialueille.

c. Kansallinen vuokra-asetus ja yleinen kustannustason nousu kasvattavat vuokrakustannuksia selvästi rahoituksen tasoa voimakkaammin. Esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaalla vuokrataso on nousemassa 30-35 miljoonaa euroa kunnista siirtyväksi ilmoitettua kustannustasoa korkeammaksi.

3. Hyvinvointialueiden erityispiirteitä (mm., yliopistosairaalan vastuut, sirpalehyvinvointialueen erityispiireet) ei huomioida rahoituksessa riittävästi.

a. Yliopistosairaalalisästä odotetaan parhaillaan ratkaisua. Toteutuessaan rahoitusosuus vaikuttaa kuitenkin siirtymätasauksen vuoksi hyvinvointialueille vasta viiveellä. Tiukka

talouden tilanne ja siihen liittyvät sopeuttamistoimet heijastuvat väistämättä myös hyvinvointialueen mahdollisuuteen kohdentaa rahoitusta yliopistollisen sairaalan erityisvastuisiin, kuten esimerkiksi tutkimukseen, opetukseen ja koulutukseen.

b. Ns. sirpalehyvinvointialueiden rahoitusta kuormittava erityisesti palkkojen harmonisointi, ict-järjestelmien yhtenäistäminen sekä etuuksien ja kriteereiden harmonisointi. Integraation toteuttaneilla hyvinvointialueilla muutoskustannukset jäävät selvästi muita hyvinvointialueita matalammaksi. Erimerkiksi Pohjois-Pohjanmaalla ict-muutosrahoituksen tarpeeksi on arvioitu yli 90 miljoonaa euroa.

3.1.2 Hyvinvointialueiden rahoituselementit

Keskeiset nostot:
Hyvinvointialueiden lisärahoitukseen varattua miljoonan euron määrärahaa tulisi korottaa, jotta hyvinvointialueiden akuutteihin taloushaasteisiin voidaan vastata vuonna 2023.

Lainanottovaltuuden laskentatavan mekanismia tulisi jatkossa kehittää siten, että se huomioi muun muassa yliopistollista sairaalaa ylläpitävien hyvinvointialueiden erityiskysymykset.

Hyvinvointialueiden tiukka taloudellinen tilanne huomioiden, kansallista hankerahoitusta tulisi joustavasti voida kohdentaa hanke-ehtojen puitteissa peruspalveluiden kehittämiseen ja saatavuuden parantamiseen. Hankkeista aiheutuva hallinnollinen kuorma tulisi minimoida.

Mikäli palveluiden järjestäminen uhkaa vaarantua, voi hyvinvointialueiden lakisääteisen rahoituksen lisäksi yksittäinen hyvinvointialue saada valtiolta rahoitusta palvelujen turvaamiseksi. **Valtion talousarviossa hyvinvointialueiden lisärahoitukseen on vuodelle 2023 varattu vain miljoona euroa, joka on täysin riittämätön yllä kuvatut talouden haasteet huomioiden.** Pohjois-Pohjanmaalla herää pohdinta, että miten hyvinvointialueiden akuutteihin taloushaasteisiin voidaan vastata vuonna 2023. Ensisijainen vaihtoehto hyvinvointialueilla tulee toki olla muu käyttötalouden sopeuttaminen ja muun muassa investointien karsiminen.

Valtion talousarviossa otetaan myös kantaa investointien sääntelyyn ja hyvinvointialueiden lainanottovaltuuteen. Lainanottovaltuuden laskentatapa (vuosikate X 10) on olennaisessa ristiriidassa merkittävien investointien poistoaikojen (25-30 v.) kanssa. **Lainanottovaltuuden laskentamalli ei toimi käytännössä lainkaan esimerkiksi yliopistosairaalan tyyppisille mittaville ja välttämättömille korvausinvestoinneille.** Kuitenkin esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaalla on uuden sairaalan rakentamiseen STM:n poikkeuslupa, jossa todetaan, että rakennusinvestointi on perusteltu, tarpeen mukainen, kiireellinen ja välttämätön. Lainanottovaltuuden laskentatavan mekanismia tulisikin jatkossa kehittää siten, että se huomioi muun muassa yliopistollista sairaalaa ylläpitävien hyvinvointialueiden erityiskysymykset.

Talousarviossa esitetään hyvinvointialueille kehittämisrahoitusta, josta merkittävimmät summat kohdentuvat Suomen kestävän kasvun ohjelmaan. **Hyvinvointialueiden tiukka taloudellinen tilanne huomioiden, rahoitusta tulisi joustavasti voida kohdentaa hanke-ehtojen puitteissa peruspalveluiden kehittämiseen ja saatavuuden parantamiseen. Hankkeista aiheutuva hallinnollinen kuorma tulisi minimoida.**

Terveydenhuollon ja sosiaalityön yliopistotasoiseen tutkimukseen ehdotetaan valtion talousarviossa 30 miljoonaa euroa, jossa on lisäystä edelliseen vuoteen 5 miljoonaa euroa. **Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue kiittää kehityksen suuntaa.**